

LENNART
PEHRSON

DEN NYA VÄRLDEN

Utvandringen till Amerika I

Albert Bonniers Förlag

PROLOG

11

MÖRKRETS HJÄRTA

*Bland indianer och myterister
vid Delawares strand*

29

IDAG JAG, IMORGON DU

*Ömkligt slut för den svenska
kolonialismen i Amerika*

59

MED GUD PÅ VÅR SIDA

*Utsända lutheraner tampas
med ny religionsfrihet*

85

DEN FÖRSTE AMERIKANEN

*Framtiden skymtas i Benjamin
Franklins Philadelphia*

115

TILL VAPEN FÖR FRIHET

*En svensk aristokrat hos
George Washingtons rebeller*

145

DÖD ÅT MONARKIN

*Amerikanska revolutionen
skapar ny samhällsordning*

177

KAMP FÖR DEMOKRATIN

*Fredrika Bremer i Tocquevilles
amerikanska fotspår*

207

TILLBAKA TILL NATUREN

*Gustaf Unonius oinfriade
amerikanska drömmar*

239

NEW SWEDEN I IOWA

*En ny tillvaro i Mellanvästern
utan grevar och baroner*

265

UTOPIA PÅ PRÄRIEN

*Bibelkommunister bygger sitt
nya Jerusalem i Illinois*

295

MÄNNISKOR TILL SALU

*Kampen om slaveriet leder
unionen mot splittring*

327

TILL VAPEN FÖR UNIONEN

*Svenska invandrare och
officerare bakom Lincoln*

365

GENIET FRÅN VÄRMLAND

*John Ericssons Monitor leder
in i järnets tidsålder*

397

NYBYGGARE I MINNESOTA

*Homesteadlagen lockar
invandrare västerut*

425

AMERIKAFEBER

*Drömmen om ett bättre liv
på andra sidan havet*

451

LITTERATUR 477

BILDKÄLLOR 483

PERSONREGISTER 485

THEY
HIP
WAS
IN THE
BUT THE
WAS
IN SW

7 SAY
HOP
BORN
BRONX
BRONX
BORN
EDEN

PROLOG

Den långa resan över havet var över. När skeppet närmade sig den ö som de tidigaste invånarna gett namnet Mannahatta kunde han se den lilla staden. Nya Amsterdam dominerades på ett självklart sätt av fortet. Byggnaden, nära sydspetsen, hyste inte bara den gryende kolonins militära och administrativa ledarskap utan var också den centrala handelsplatsen. Det var till fortet indianerna kom norrifrån med de bäver- och minkpälsar som sedan skeppades över havet till välbärgade europeiska kunder.

Väster om fortet fanns en väderkvarn, som en påminnelse om det land han senast lämnat bakom sig. Kanske kunde han även skymta den kanal som delade staden utefter det stråk som senare blev gatan Broad Street.

Hans namn var Jonas Brunk och det var i början av sommaren 1639 som han kom inseglande från Amsterdam med det nederländska skeppet *De Brant Van Troyen*. Född på en bondgård i småländska Komstad, i nuvarande Sävsjö kommun, var han en av de första svenskarna som kom för att bosätta sig i den nya världen.

Det hade då bara gått trettio år sedan den förste europén vi känner till hade nått fram till Manhattan. Henry Hudson var en engelsk sjöfarare i nederländsk tjänst. Han anlände 1609, men utan att stanna. Förgäves sökande efter en Nordvästpassage till Asien, seglade han istället vidare med skeppet *Halve Maen* utefter den västra sidan av ön, uppför den flod som senare kom att bära hans namn.

När Jonas Brunk anlände var det heller inte mer än femton år sedan de första permanenta nederländska bosättarna hade kommit till Nya Nederland, *Nieuw Nederland*. Nya Amsterdam

blev därefter huvudstad i vad som var en av de första europeiska kolonierna i Nordamerika. Men även om det var nederländarna som styrde var det redan nu en kosmopolitisk och mångkulturell liten stad. Trots att det fanns mindre än tusen invånare utgjorde platsen ett myller av nationaliteter. En del var sjömän som valde att stanna på landbacken istället för att mönstra på något nytt skepp. Där fanns engelsmän, fransmän, valloner, irländare, tyskar och skandinaver. Nederländarna var sannolikt inte ens i majoritet. Bara några år efter Jonas Brunks ankomst rapporterade en präst på besök från Frankrike att inte mindre än arton olika språk talades på de trånga gatorna på södra Manhattan.

Men Jonas Brunk stannade inte i staden, utan fortsatte med skeppet norrut, utefter floden på öns östra sida. Utanför stadsbebyggelsen fanns ett fåtal gårdar men allra största delen av Manhattan var fortfarande orörd natur, ett böljande kuperat landskap. Indianbefolkningen, lenni lenape, kallade det för »Kullarnas ö«, Mannahatta. Bland täta skogar och porlande vattendrag gick det att livnära sig på jakt och fiske. Det fanns gott om hjortar och rådjur, ostron och krabbor, vilda bär och frukter. Uppför ön gick en väg, eller snarare en indianstig, som nederländarna först kallade *Heere Straat* och därefter *Breede Wegh* och som engelsmännen senare döpte om till Broadway, den gata som än idag skär genom hela Manhattan, om än med en delvis annorlunda sträckning.

Brunks medresenär och gode vän, dansken Jochem Pietersen Kuyter, slog sig ned på norra Manhattan. Han blev en av de första bosättarna i den by som kom att döpas till *Nieuw Haarlem*, efter den nederländska staden. Den inmutade egendomen sträckte sig utefter Harlemfloden från vad som idag är 127:e gatan till 140:e gatan.

Jonas Brunk valde andra sidan av floden och blev därmed den förste europén som bosatte sig på den delen av fastlandet. Han hade anlant till vad han betraktade som en jungfrulig, underbar och gudabenådad mark. Han anlade en egendom på flera hundra hektar där han började odla tobak, majs, vete och andra grödor.

*

Det finns idag inga spår av det för sin tid ansenliga bostadshus som han lät uppföra inom synhåll över vattnet från Harlem, intill vad som idag är 132:a gatan mellan Willis Avenue och Lincoln Avenue, ett länge förslummat område som tidvis fått tjäna som symbol för USA:s storstadsmisär. Men för Jonas Brunk var det en plats där han kunde börja om och bygga en ny tillvaro. Han döpte sin egendom till Emmaus, som också var namnet på den by nära Jerusalem där Jesus i Nya testamentet möter några av sina lärjungar efter sin återuppståndelse.

Jonas Brunk var inte den förste som invandrade till Amerika och han kom förstås att följas av många fler. Amerika har alltid befolkats av människor i rörelse. Varken de nordbor som kom till Newfoundland kring år 1000, eller Christofer Columbus som anlände till den nya världen 1492 »upptäckte« Amerika. Columbus trodde ju trots allt att han funnit en genväg till Indien, och därför kom även hans utpost för det spanska imperiet på de öar som utgör Karibien – och som var den första varaktiga europeiska bosättningen – att kallas Västindien. Den amerikanska ursprungsbefolkningen blev indianer. Columbus vision var ju att hitta en ny transportled till Indien genom att segla västerut. Senare har också hans historiska resa – kanske lite orättvist – beskrivits som att han inte visste vart han var på väg, att han inte visste var han var när han kom dit och att han inte heller visste var han varit när han återvände till Europa.

Själva namnet Amerika går visserligen inte längre tillbaka än till början av 1500-talet, då den florentinske sjöfararen Amerigo Vespucci fick vad som då sågs som en ny kontinent uppkallad efter sig. Det var först långt senare som det blev känt att en nordman vid namn Leif Eriksson varit den förste europén som landstigit i Amerika, nästan femhundra år före Columbus. Men historiska fynd visar att de första pionjärintvandrarna kommit långt tidigare, för fjorton- till femtontusen år sedan, kanske ännu längre tillbaka.

De kom inte för att kolonisera en ny kontinent utan tog sig över från Sibirien på vad som då var en landbrygga till Alaska. De närde ett hopp om att hitta nya jaktmarker. I takt med att de spred sig söderut bildade de på olika håll separata och distinkta samhällen och kulturer. Vid Columbus ankomst beräknas indianbe-

När Jonas Brunk närmade sig Manhattan sommaren 1639 kunde han se en ny stad, Nya Amsterdam, med fortet som centralpunkt och med en väderkvarn på västsidan.

NOVI BELGII
 NOVÆQUE ANGLIÆ NEC NON
 PARTIS
VIRGINIÆ TABULA
 multis in locis expodata, a
 Sælis, Danicæ,

NIEUW AMSTERDAM
 1674

A. Port B. de Kerk. C. de Westindien. D. de Vlissingen. E. de de Haven. F. de de Haven. G. de de Haven. H. de de Haven. I. de de Haven. J. de de Haven. K. de de Haven. L. de de Haven. M. de de Haven. N. de de Haven. O. de de Haven. P. de de Haven. Q. de de Haven. R. de de Haven. S. de de Haven. T. de de Haven. U. de de Haven. V. de de Haven. W. de de Haven. X. de de Haven. Y. de de Haven. Z. de de Haven.

folkningen i vad som idag utgör USA och Kanada ha uppgått till ungefär en miljon invånare. De talade flera hundra olika språk och dialekter.

Men så småningom skulle européerna ta över, om så krävdes med hänsynslös brutalitet. Det gamla spanska imperiet erövrade stora delar av den södra amerikanska kontinenten och tog besittningar norrut, inte bara i Mexiko utan även i Kalifornien, Florida och andra delar av vad som senare kom att bli USA. Fransmännen kom norrifrån, först till Quebec i Kanada, och tog sig vidare söderut utefter Mississippifloden. Engelsmännen upprättade sin första varaktiga koloni i Jamestown, Virginia, 1607. Lite senare grundlade nederländarna Nya Nederland. Även Sverige var som en av dåtidens europeiska stormakter delaktig i koloniseringen av Nordamerika. Svenska bosättare kom till Delawareflodens stränder där Nya Sverige för en tid var en avlägsen utpost för en liten nation med fåfänga koloniala stormaktsambitioner. Det var visserligen ett begränsat antal koloniserare som reste dit. Under de sjutton år som kolonin existerade under 1600-talet räknades antalet svenska invånare inte i tusental utan i hundratal.

De många svenskar som senare utvandrade till USA kände säkert inte till så mycket om den gamla kolonin. De kom ju också att i huvudsak söka sig till andra delar än området kring Delawarefloden. Men kolonialismen var ändå ett första steg som öppnade dörren mot det Amerika som senare skulle dra till sig en aldrig tidigare skådad flyttvåg. Under den stora massimmigrationens epok anlände under ett sekel – från början av 1800-talet och ett hundratal år framåt – hela 35 miljoner människor till USA, de allra flesta från Europa. Mer än 1,2 miljoner kom från Sverige, en hög andel i förhållande till landets invånare. Av totalt 4,6 miljoner svenskar lämnade 330 000 sitt hemland för USA bara under 1880-talet. Den europeiska utvandringen till Amerika var den största folkförflyttningen som förekommit i världshistorien.

Även om den svenska utflyttningen avstannade under 1920-talet har de gamla invandrarbanden på olika sätt präglat en djupgående relation mellan Sverige och USA. Det är uppenbart hur Hollywood och den amerikanska populärkulturen bidrar till att forma ett svenskt medvetande och USA-medierna spelar en

betydande roll även för den svenska nyhetsförmedlingen. Ekonomiskt har Sverige, kanske mer än vad man officiellt vill erkänna, på senare år påverkats starkt av USA när det gäller synen på marknader, privatisering och avregleringar. De politiska partierna sänder inte sina valstrategier till Frankrike eller Tyskland för att lära sig på hur en modern högteknologisk valkampanj ska bedrivas, utan till USA.

Liksom i flera andra länder kan den svenska synen på USA ibland betecknas som ett slags hatkärlek. Men trots EU-medlemskapet är det ändå landet dit de många svenskarna en gång utvandrade som fortsätter att dominera världsbilden. Kanske har det åtminstone till viss del att göra med att svenskarna också varit delaktiga i USA:s utveckling.

*

Den amerikanske historikern Oscar Handlin, som på olika sätt dokumenterat och kartlagt immigrationen, har konstaterat att det är invandringen som är Amerikas historia. Invandrarna formades av det nya landet samtidigt som de själva formade Amerika.

Det var verkligen invandrarna som byggde landet. USA:s expansion västerut möjliggjordes av ett stort och stadigt inflöde av arbetskraft. Invandrarna byggde järnvägar och annan infrastruktur och utgjorde en förutsättning för det sena 1800-talets snabba industrialisering. Den moderna kapitalismen föddes när ny och billig arbetskraft bidrog till att USA kunde expandera både territoriellt och ekonomiskt. Ökad produktivitet pressade ned tillverkningskostnaderna och fler kunde konsumera mer. I det nya samhället levde tanken att det alltid är möjligt att klättra uppåt och få det bättre.

Den amerikanska drömmen har med tiden blivit ett mytomspunnet begrepp, sammanvävt med den seglivade föreställningen om en amerikansk exceptionalism där USA blir ett förlovat land, en frihetens fanbärare med oändliga möjligheter. Men för många invandrare var beslutet att bryta upp från det gamla landet hjärtskärande och resan över havet en svår strapats. Innan ångfartygen kom i bruk tog överresan två till tre månader, fyra

om vindarna var ogynnsamma. Vid målet var det långt ifrån säkert att förväntningarna kunde uppfyllas. Det var inte så konsigt om en del blev besvikna. En invandrare sammanfattade sina intryck av det nya landet så här:

*Well, I came to America because I heard
the streets were paved with gold. When I got here,
I found out three things: first, the streets weren't
paved with gold; second, they weren't paved at all;
and third, I was expected to pave them.*

I Sverige har ingen påverkat den allmänna bilden av utvandringen till USA mer än Vilhelm Moberg. Förstärkt av Jan Troells filmatiseringar och Benny Anderssons och Björn Ulvaeus musikal *Kristina från Duvemåla* har hans Utvandrarserie fått ett enormt nationellt genomslag och har gett avtryck även utanför Sveriges gränser. I centrum hamnar uppbrottet från hembygden, svårigheterna i ett nytt och okänt land, en sentimental längtan hem. De många läsarna av Mobergs romanserie minns Kristinas främlingskap i den nya miljön och astrakanäppet som en symbol för banden till det gamla landet; hur Karl Oskar, stolt över allt han åstadkommit i den nya världen, ändå drar sitt sista andetag långt borta i Minnesota med kartan över småländska Ljuders socken intill sig; hur den yngre brodern Roberts drömmar spricker när han otåligt åker vidare mot guldruschens Kalifornien. Var och en kan se att det inte riktigt blev som det var tänkt – »guldet blev till sand«.

Oscar Handlin, som med sin immigrationsforskning blev en av sin tids mer uppburna historiker, gav ut sin hyllade och inflytelserika bok *The Uprooted* 1951 och den är därmed samtida med *Utvandrarna* och *Invandrarna*. Handlin fick mycket beröm för hur han tog sig an sina forskningsresultat med en metod som nästan kunde framstå som mer litterär än akademisk. Men han kritiserades också för att romantisera livet i de gamla europeiska bondesamhällena och för att överdriva uppbrottens lidande och emigrationens smärta. De som utvandrade kunde hos Handlin framstå som passiva offer, tvingade att ge sig av, snarare än

viljestarka individer som tog ett medvetet och djärvt beslut. Det passade inte riktigt in i ett amerikanskt perspektiv där framåtanda, initiativstyrka och smältdegelns integrationskraft dominerar invandrarberättelsen.

Den bild som framträdde i både Mobergs och Handlins verk är knappast felaktig men heller inte fullständig och den hade antagligen snarare sitt ursprung i betraktarnas ögon än i avsändarnas avsikter. Handlin har lite irriterat konstaterat att han självklart inte tagit ställning för det statiska bondesamhälle han skildrar. Och Moberg skrev själv att det var »de djärvaste som bröt upp först«. Det var de företagsamma som fattade besluten, och de oförvägna som gav sig ut på den farofyllda färden över havet. »De som stannade kvar, de tröga och de tvehågsna, kallade dem äventyrslystna.«

Den stora utvandringen sammanföll med omvälvande förändringar. En samhällsordning, som trots alla orättvisor gett stabilitet och kanske också mening åt livet under århundraden, var i upplösning. Guds trygga hand blev mer otydlig när Sverige moderniserades, gick mot folkstyre och ökad valfrihet. När landet industrialiserades, om än senare än många andra länder, tvingades människor lämna vad som varit en kanske mager men på sitt sätt ändå förtröstansfull tillvaro på landsbygden för att istället söka en osäker utkomst i de framväxande städerna. Ståndssamhället föll samman och även om det skulle leda till en modern demokrati innebar det för alla en smärtsam anpassning till en ny och då främmande ordning.

Mer än något annat var det ekonomiska skäl som drev så många svenskar att ta sig an den mödosamma Amerikaresan. Överbefolkning, missväxt och kristider under det sena 1800-talet förmörkade framtidsutsikterna i hemlandet. Rapporter om USA som de gyllene möjligheternas land drog som en magnet och närde hoppet om en bättre tillvaro.

Men det fanns även andra orsaker till uppbrott. En del sökte en religiös frihet som då inte fanns i Sverige. Andra flydde ett samhällssystem de såg som politiskt korrupt. Några kände sig bara missförstådda och tog chansen att börja ett nytt liv långt borta, befriade från gamla bojor. Det var också en tid präglad av olika

former av uppror, när förändringarna runt omkring ledde till omprövningar av jordbrukssamhällets gamla värderingar. Unga män ville inte självklart arbeta åt sina fäder i ett föråldrat patriarkaliskt system där de förväntades ta över familjegården. Unga kvinnor tog båten till Amerika för att revoltera mot föräldrarnas krav om arrangerade äktenskap som skulle gynna den egna familjens jordegendomar. Det fanns drömmare som bara ville något annorlunda, som sökte nya upplevelser.

Väl i USA var det många som liksom Karl Oskar och Kristina i Mobergs böcker tog möjligheten att bryta egen mark och bli jordbrukare. Men senare var de svenskar som kom till USA i hög grad en del av den industrialisering som redan höll på att tränga ut jordbruket som huvudnäring. De var arbetare, hantverkare och affärsmän. En del, om än en minoritet, hade god utbildning. De skapade företag och de var med och byggde Chicago och andra snabbväxande storstäder. Några var också, i bokstavlig mening, nyfikna upptäckare och äventyrare.

*

Under en relativt kort tidsrymd förlorade Sverige närmare en femtedel av befolkningen till Amerika innan massutvandringen avstannade en bit in på 1920-talet. Människor fortsatte förstås att flytta, men vad som var att betrakta som emigrationsperioden var då över. Det innebär att det idag knappast finns några svenskar kvar i livet med egna minnen från tiden för den stora utvandringen från Sverige.

Redan 1880 när två svenska författare, båda invandrare i USA, gav ut sitt verk *Svenskarne i Illinois – Historiska anteckningar* var de medvetna om att deras arbete försvårades av bristfälliga källor och osäkra minnesbilder. I sitt förord skrev Carl Fredrik Peterson och Eric Johnson, som båda var verksamma i den svenskamerikanska pressen i USA, att ett av »de största hindren vi mött för samlandet af materialerna för de historiska teckningarne har bestått uti frånvaron af äfven den minsta urkund att gå efter«. De försökte kompensera genom att göra personliga intervjuer med hundratals svenskamerikaner i Illinois, »ur hvilkas

minnen vi måst hemta underrättelser om de olika nybyggarnas tidigaste öden«. Men redan vid denna tid var det så att många av »de första banbrytarna ha för länge sedan hänsofvit«. Andra hade flyttat vidare västerut och var omöjliga att nå. Det var också ofrånkomligt att de minnesbilder som kom att utgöra källmaterial »icke i hvarje fall kunnat blifva så fullständiga som möjligt«. Med tiden har det problemet förstås blivit än mer uppenbart.

Den svenska emigrationen till USA var en genomgripande händelse som lämnat djupa spår. Den har kartlagts och blivit omskriven av såväl akademiska historiker som skönlitterära författare. Jämfört med utvandringen från flera andra länder är den svenska Amerikaemigrationen ändå relativt väl dokumenterad. Men historien blir till stor del vad som skrivs ned. Det kan ofta, men inte alltid och säkert inte helt fullständigt, överensstämma med vad som verkligen hände. När pionjären Gustaf Unonius efter sin återkomst till Sverige 1858 skrev ned sina minnen från sina sjutton år i Amerika ville han säkert ge en sanningsenlig bild. Men källmaterialet var just hans egna minnen och de måste ha varit subjektiva och till viss del kanske också omedvetet tillrättalagda.

Av alla som utvandrade är det egentligen bara minnena av ett fåtal som levt vidare. De flesta har glömts bort. Sverige och vad som kallas Svensk-Amerika har också odlat sina egna myter. Liksom i andra länder med stor utvandring till Amerika har en idealiserad och kanske lite nationalromantisk bild formats. I det kollektiva minnet kan positiva faktorer lätt ha förstärkts medan de mer negativa bleknat eller försvunnit. De utvandrare som blev framgångsrika har också satt de tydligaste avtrycken. Manliga utvandrarröden är som regel mer väldokumenterade än kvinnliga.

Denna framställning utgår inte från egen historisk forskning utan vilar på arbete som sedan lång tid utförts av andra – de må vara forskare, observatörer eller diktare. Det finns ingen strävan efter fullständighet. Många kan säkert sakna både individer och

Ett fredsfördrag slöts med ursprungsbefolkningen på Johan Brunks egendom. Han stavade då sitt efternamn Bronck och kom att ge namn till New Yorks stora stadsdel The Bronx.

geografiska orter som inte finns med och som kan ha sorterats bort, medvetet eller inte. Personer och platser har ibland valts för att de har en given roll i berättelsen. Men ibland också för att de passar väl in i ett sammanhang eller helt enkelt av det triviala skälet att ett bra källmaterial funnits tillgängligt. De citat som förekommer är hämtade från böcker, dokumentarkiv, officiella handlingar, utställningar, eller artiklar i tidningar och tidskrifter.

Den nya världen, som behandlar svenskarna som kom till Amerika från 1600-talets kolonialtid till 1800-talets inbördeskrig, är första delen i en trilogi. *Den nya staden* berör urbaniseringen och invandringen till Chicago som under en tid hade fler svenska invånare än någon annan stad vid sidan av Stockholm. *Den nya tiden* tar upp invandringsströmmen västerut i Amerika och utvecklingen under 1900-talet.

Vägledande har varit Oscar Handlins tes att invandringen är USA:s historia. Det innebär att betydande utrymme avsatts till inte bara svenska utvandrare, utan även till delar av historien om USA; om det amerikanska styrelseskicket och om hur en territoriell och ekonomisk expansion både möjliggjorde och förutsatte ett stort inflöde av människor från andra länder.

När de första européerna kom för att bosätta sig i Amerika var det en i flera meningar ny värld de kom till. Även om en ursprungsbefolkning varit på plats i tusentals år, var det geografiskt en ny värld för kolonistörerna från Europa. Det skulle också bli en ny värld i form av ett nytt samhälle som kom att utveckla den politiska demokratin, religionsfriheten, den nya marknadskapitalismen och en i den gamla världen då okänd social rörlighet. Invandrarna formade Amerika och Amerika förändrade invandrarna; det började redan när de första svenskarna anlände för närmare fyrahundra år sedan.

*

Det är idag omöjligt att exakt veta vad som fick Jonas Brunk att i början av 1600-talet slå in på den väg som ledde honom från en gård i Småland till en plats långt över havet. Vi kan bara ana.

Han måste tidigt ha fattat det inte helt givna beslutet att ge sig av från familjens gård för att gå till sjöss. Att han gick i tjänst i den danska handelsflottan var sedan kanske inte så konstigt för en smålänning. Det var nära till Danmark i och med att Skåne-landskapen då ännu – fram till freden i Roskilde 1658 – utgjorde danskt territorium. Han tog senare tjänst i den nederländska handelsflottan, gjorde uppenbarligen väl ifrån sig och hamnade som sjökapten i Amsterdam, då kanske Europas mest kosmopolitiska och dynamiska stad. Som sjöfarare hade han fått se många avlägsna delar av världen under resor som kan ha tagit honom så långt som till Indien och Japan.

Det verkar som om han inför avresan till Amerika planerade att slå sig till ro. Närmare fyrtio år gammal var han till synes beredd att stadga sig när han sommaren 1638 ingick äktenskap med den unga nederländskan Teuntie Joriaens i *Nieuwe Kerk* i Amsterdam. Mindre än ett år senare seglade paret mot den nya världen för att slå sig ned i Nya Nederland. Resan gjordes säkert med officiell uppmuntran. Nederländerna var en imperiebyggande stormakt, men med en befolkning på bara 1,5 miljoner invånare och en stark inhemsk ekonomi var det inte alltid lätt att locka kolonisateurer som ville ge sig av och bygga en ny tillvaro där framtidsutsikterna inte var givna.

Jonas Brunk måste ha varit en relativt välbeställd och bildad invandrare. Med på skeppet till Amerika fanns både tjänstefolk och boskap till hans nya egendom, som även kom att utrustas med ett bibliotek med historisk och teologisk litteratur. Han måste ha sett att det fanns möjligheter till en bättre framtid i det nya landet samtidigt som cirkeln slöts när han började ägna sig åt det jordbruk han övergett i Sverige.

Egendomen förvärvades sannolikt i en uppgörelse med Nederländska Västindiska Kompaniet, men mån om goda relationer såg han också till att ersätta den lokala indianbefolkningen. Det bidrog säkert till att han 1642 fick vara värd för fredsförhandlingar med weckquaskeegindianerna som då kände sig hotade av de europeiska bosättarna. Fredsfördraget som slöts på hans egendom kom visserligen inte att bli varaktigt. Året därpå massakrerades Anne Hutchinson och hennes familj i en brutal attack

på en granngård. Hon var en invandrare som kommit med de engelska puritanerna och bannlysts från New England när hon utmanat deras trosriktning och krävt ökad religionsfrihet. Ungefär samtidigt tvingades Brunks vän Jochem Pieterse Kuyter överge sin gård på andra sidan floden i Harlem när den attackerades av fientliga indianer. Kuyter klarade sig med nöd och näppe när han lyckades fly ned till staden Nya Amsterdam på nedre Manhattan.

Men det var inget som Jonas Brunk fick uppleva. Hans tid i Amerika blev kort. Han avled barnlös redan i början av 1643. Då hade han ändå kommit att lämna bestående avtryck i området. Under tiden i Nederländerna hade han ändrat stavningen av sitt efternamn. Vid tidpunkten för sitt giftermål skrev han sitt namn Jonas Jonasson Bronck. Det klingade mer nederländskt än det gamla Brunk. Fredsavtalet med indianerna slöts därmed i Broncks hus. Så småningom anglifierades stavningen till Bronx och det blev namnet på den intilliggande floden, The Bronx River.

Drygt tvåhundra femtio år senare, när New York 1898 konsoliderades i en megastad som förutom Manhattan inkluderade Brooklyn, Queens och Staten Island, kom den femte stora stadsdelen i nordost att få namnet The Bronx, uppkallad efter den tidiga svenske invandraren från Småland.

Av Lennart Pehrson har tidigare utgivits:
Ni har klockorna – vi har tiden 2011

Den nya världen är första delen i en trilogi. *Den nya staden* berör urbaniseringen och invandringen till Chicago som under en tid hade fler svenska invånare än någon annan stad vid sidan av Stockholm (utkommer hösten 2014). *Den nya tiden* tar upp invandringsströmmen västerut i Amerika och utvecklingen under 1900-talet, från guldrushens Klondike till Hollywood (utkommer våren 2015).

Lennart Pehrson har tidigare varit verksam som journalist i USA under ett trettioårigt år, och har bland annat gett ut den kritikerhyllade och Augustnominerade boken *Ni har klockorna – vi har tiden* om hur USA påverkats av 11 septemberattacken 2001. Han är bosatt i New York.

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-013191-3

© Lennart Pehrson 2014

Grafisk form: Johannes Molin

Omslagsbild & försättsbild: Nya Sverige, ur *Kort beskrifning om provincien Nya Swerige uti America, som nu förtiden af the Engelske kallas Pennsylvania*, av Thomas Campanius Holm, 1702. (Foto Kungliga biblioteket)

Eftersättsbild: Wrigley Building i Chicago (Illinois) uppförd 1919–1925 av Graham, Anderson, Probst & White, vykort, 1927. (Foto Apic/Getty Images)

Typsnitt: New Century Schoolbook, Franklin Gothic

Papper: Multi Offset 120 g

Repro: BOP, Göteborg

Tryck: Livonia Print, Lettland 2014